

مروری بر قدیمی ترین رسانه علمی تعلیم و تربیت

«مجله تعلیم و تربیت»
(سال دوم تا پایان سال چهارم)

● مهران آشوری*

اشاره

مجله تعلیم و تربیت قدیمی ترین و اولین رسانه آموزش و پرورش ایران است که در شماره قبل تعدادی از مقالات شماره های سال اول آن را بررسی کردیم. در این شماره تعدادی از مقالات شماره های سال دوم تا پایان سال چهارم آن را بررسی می کنیم.

شماره اول از سال دوم:

در فروردین ماه سال ۱۳۰۵ مجله تعلیم و تربیت وارد دومین سال نشر خود شد. این مجله فنی و رسمی وزارت معارف که وزارت معارف آن را به صورت ماهیانه و به مدیریت مسئولی میرزا علی اصغر خان حکمت، رئیس تفتیش، منتشر می کرد، با وجه اشتراک کمی متفاوت نسبت به سال اول نشر، سالیانه ۲۵ قران و بهای تک شماره دو هزار و پانصد دینار، در مطبعه فاروس تهران به چاپ رسید. تک مصراع معروف فردوسی، «توانا بود هر که دانا بود»، زینت بخش این مجله شد. روی جلد این سال عبارات زیر به زبان فرانسه مشاهده می شود:

Taalim va Tarbiat: Revue mensuelle technique et officielle de MINISTRE de L'INSTRUCTION PUBLIQUE; Editeur; Ali Asghar Hekmat, Prix d'Abonnement Interieur 25 krans-Etranger 80 fraucs, Adresse: Ministere de l'Instruction Publique Teheran

* کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع رسانی و مسئول مجلات مرکز اسناد و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران

به‌عنوان سرآغاز انتشار، از خوشوقتی کارکنان مجله گفت‌وگو کرده است که توانسته‌اند در مملکتی که افکار عامه هنوز با نشر مجلات فنی مساعد نیست و مطبوعات اختصاصی روش انحراف‌ناپذیر و مخصوص به خود را دارند و چون چراغی در رهگذر باد هر لحظه بیم خاموشی آن‌ها می‌رود، یک سال این مجله را دوام دهند و از مرحله نخستین به مرحله ثانی و سال دوم قدم گذارند. در این سال نیز مندرجات آن به دو قسمت فنی و رسمی تقسیم شده‌اند: قسمت فنی عبارت از مقالاتی است که به قلم اشخاصی نوشته شده که گذشته از مدارج علمی در اوضاع معارف ایران و درجات تعلیم و تربیت، صاحب بصیرت و تجربه کافی‌اند و در ایران که کتابی به‌طور مستقل در فن تعلیم و تربیت کمتر وجود دارد، مجموعه مقالات فنی مجله تعلیم و تربیت می‌توانند چون کتابی مفید و دلپسند باشند که اهل فضل و به‌خصوص طبقه شریف معلمان از آن استفاده کنند.

تاریخ تعلیم و تربیت، تعلیمات فنی، تربیت اراده، طرز تدریس جغرافیا، راپورت موسیو آندره هس (معلم حقوق اقتصادی) در باب تشکیلات تعلیم در ایران، تربیت اجتماعی، تهذیب اصول تعلیم، مدارس عمومی در اتازونی، تربیت از نقطه نظر اجتماعی، جوانان پیش‌آهنگ، تحصیل علم یا ترقی عقل، کتاب منیه‌المیرید فی آداب‌المیرید و المستفید، تربیت جسمانی خطابه‌های پروفیسور آلبرت لیبیر و پروفیسور ادوارد نیکلای، روش تدریس علوم ریاضی، تعلیم غیر از تربیت است، تربیت نسوان و مولیر، تحصیل دواسازی، و شمه‌ای از علم‌التعلیم، همه مقالاتی هستند که هر کدام موضوع رشته‌ای از فن (ادوکاسیون) را مورد بحث قرار داده‌اند. به‌علاوه، چگونگی و مقدار تعلیمات و تعداد مدرسه‌های مختلفه در ممالک دیگر در هر شماره شرح داده شده و برای مزید رضایت و رفع خستگی خوانندگان، در صفحات مجله غالباً یا اخبار علمی یا چند سطر از کلمات قصار نظم و نثر استادان که مناسب با تربیت باشد، جای گرفته است. در هر شماره نیز یکی دو صفحه به منظوماتی که تراوش قریحه استادان معاصر ادبیات فارسی باشد، اختصاص یافته است.

قسمت رسمی مجله دفتری از کلیه اطلاعات درباره معارف ایران است. احصائیه‌ها [آمار] و نقشه مدارس، احکام و متحدالمال‌هایی [بخش‌نامه] که وزارت‌خانه به مدارس و نمایندگان معارف در ایالات و ولایات صادر کرده، قوانینی که در دوره پنجم مجلس شورای ملی در خصوص امور وزارت معارف و اوقاف تصویب شده، نظامنامه و راپورت‌های رسمی چگونگی امتحانات مدارس و عده فارغ‌التحصیلان هر مدرسه و هر رشته، و عملیات شورای عالی معارف از آغاز تأسیس، قسمت رسمی مجله تعلیم و تربیت را شکل می‌دهد.

از جمله صفحات این مجله، کتاب «عتماد به نفس» تألیف سموئیل اسمایلز انگلیسی و رساله «کریتن» از آثار افلاطون، حکیم قدیم یونانی، محسوب می‌شود.

تعداد کل صفحات سال اول مجله بیشتر از ششصد صفحه بود و دو رساله، یکی با عنوان «صنایع ایران در گذشته و آینده» و دیگری با عنوان «سوگواری انجمن ادبی ایران در فوت

پروفسور ادوارد براون»، از ضمائم این مجله بودند. شماره‌های سال اول نقایصی داشتند که قسمتی از آن‌ها در سال دوم رفع شدند. تعداد صفحات شماره‌های سال اول مجله، هر کدام چهل و هشت صفحه بود، ولی در سال دوم هر شماره از نشریه به شصت و چهار صفحه افزایش یافت.

تفاوت دیگری که در نحوه انتشار این مجله در این سال وجود داشته، فهرست مطالب نشریه است که به صورت خلاصه و روی جلد نبوده، بلکه به صورت کامل در پشت جلد چاپ شده است.

گزیده‌ای از مهم‌ترین مقالات شماره اول از سال دوم که در فروردین ۱۳۰۵ منتشر شده است، عبارت‌اند از: «بهترین و مهم‌ترین محل مصرف اصل و فاضل عابدات مملکت» از **تقی زاده**، «چاره کار» از **حکمت**، «جشن سالیانه دارالفنون پاریس» از **عباس اقبال**، «همر» از **محمود عرفان**، «تحصیل دواسازی» از **دکتر اشترنگ** و «کلمات معلمین بزرگ» از **مادام دومیرمون**.

به موجب مطالب قسمت رسمی این شماره، بودجه ادارات مرکزی وزارتخانه در سال ۱۳۰۳ مبلغ ۹۲۴۷۲ تومان و در سال ۱۳۰۴ مبلغ ۱۰۸۸۰۰ تومان بوده که ۱۶۳۲۸ تومان افزایش داشته است. بودجه مدارس تهران در سال ۱۳۰۳ مبلغ ۲۹۲۸۱۱۷ تومان و مدارس ولایات و ایالات مبلغ ۱۷۷۲۶۰ تومان بوده و این بودجه در سال ۱۳۰۴ به ترتیب مبالغ ۳۱۵۶۱۴۷ تومان و ۱۹۶۲۳۰ تومان و اعانه و کمک‌خرج مدارس ملی داخله و خارجه و محصلین بی‌بضاعت در سال ۱۳۰۳ مبلغ ۳۱۷۶۶ تومان و در سال ۱۳۰۴ مبلغ ۳۲۱۶۶ تومان درج شده است.

پشت جلد این نشریه به تبلیغ اختصاص داشته است؛ برای مثال، کتابخانه تهران که مرکز خرید و فروش اقسام کتاب‌های علمی، ادبی و فنی به زبان‌های فارسی، عربی و سایر زبان‌های خارجی و نیز کتاب‌های مدارس بوده، در این نشریه تبلیغ داشته است.

شماره‌های دوم و سوم از سال دوم:

عنوان‌های مهم‌ترین مقالات شماره‌های دوم و سوم از سال دوم (دو شماره در یک مجلد) که در اردیبهشت و خرداد ۱۳۰۵ منتشر شده‌اند، عبارت‌اند از: «ادامه جشن دارالفنون پاریس» از **عباس اقبال**؛ «استاد معلم اول» از **محمود عرفان**؛ «معرفت‌النفس و علم‌التربیت» از **به ویس**؛ [سلسله مقالات] «تربیت ملی و تعلیمات خارجی در ایران» از **علی محمد اویسی**؛ «پاداش جهالت (منظوم)» از **حکمت**؛ «اساس‌های مهم در تعلیم» از **امین‌زاده**.

در مطالب قسمت رسمی این شماره، جدول‌های زمانی امتحانات نهایی مدارس تهران و نتیجه این امتحانات در خرداد ۱۳۰۵ به تفکیک دوره تحصیلی و جنسیت، همراه با آمار

تعداد قبول شدگان، تجدیدی و مردودان و نیز صورت اسامی فارغ‌التحصیلان مدارس عالییه و متوسطه، از جمله مدارس حقوق و طب، وجود دارد. در اینجا آمده است که فارغ‌التحصیلان مدرسه دارالفنون برای فهم و ادراک دروس عالییه بیشتر استعداد دارند و مورد رضایت کارکنان آن مدارس بوده و امتحانات قابل توجهی داده‌اند. در اخبار مدارس، از برگزاری جشن در مدرسه دولتی موزیک، مدرسه عالی فلاح و نیز جشن و نمایش پیش‌آهنگان پایتخت مطالبی وجود دارد.

شماره چهارم از سال دوم:

مهم‌ترین مقالات شماره چهارم از سال دوم، منتشرشده در تیر ۱۳۰۵، علاوه بر ادامه مقالات ادامه‌دار «عزام محصل به پاریس» و «استاد معلم»، «خطابه دکتر میلیسپو» رئیس کل مالی ایران و «معارف در ممالک دیگران» و مدارس مخصوص اطفال غیرعادی در آمریکا بودند. اعلان پشت جلد این شماره از طرف احمد بدر به افتتاح مدرسه مهندسی در اول مهر ۱۳۰۵ مربوط بوده است. دوره تحصیلات در این مدرسه پنج سال بود و به تحصیلاتی که سه سال اول را می‌گذرانند، تصدیق‌نامه معماری و آنان که پنج سال را می‌گذرانند، تصدیق‌نامه مهندسی داده می‌شد. از میان داوطلبان که لاقلاً باید دارای معلومات دوره اول متوسطه می‌بودند، فقط بیست نفر پذیرفته می‌شدند.

شماره پنجم از سال دوم:

گزیده مطالب شماره پنجم منتشرشده در مرداد ۱۳۰۵ عبارت بود از: «اثاثیه مدرسه» به قلم مدیر مجله؛ [سلسله مقالات] «تشخیص استعداد» از رشید یاسمی؛ «کلمات معلمین بزرگ» از ابوالحسن فروغی؛ «مکافات و مجازات در مدارس» از اسماعیل یکانی؛ «تکلیف معلم در روز اول کلاس» از علی محمد عامری؛ «معارف در ایتالیا». مقاله «اثاثیه مدرسه» مطالب جالبی درباره تاریخچه تخته سیاه دارد.

شماره ششم از سال دوم:

مهم‌ترین مطالب شماره ششم منتشرشده در شهریور ۱۳۰۵ عبارت‌اند از: [سلسله مقالات] «تهذیب اخلاق» از ولی‌الله نصر؛ «انتقاد یک درس علم‌الاشیا» از حبیب‌الله صحیحی؛ «مدارس در ممالک مختلفه» از علی جواهرالکلام؛ «اخبار علمی» شامل کنفرانس راجع به تاریخ، مدرسه حفظ‌الصحة لندن، کنگره بین‌المللی لندن، تربیت اخلاقی و کشف اکسیژن و «حفظ‌الصحة، ورزش» از مهدی بهرامی. در قسمت رسمی، جدول‌های

بودجه‌های معارفی از عوارض محلی و بخش‌نامه‌هایی در خصوص آبله‌کوبی، شرایط ورود به مدرسه، محاسبات راجع به دارایی دولت، سن محصلان، تدریس کتاب الفبا، و جشن مدارس درج شده‌اند.

شماره‌های هفتم و هشتم از سال دوم:

اهم مطالب شماره‌های هفتم و هشتم منتشرشده در مهر و آبان ۱۳۰۵ (دو شماره در یک مجلد) عبارت‌اند از: «قابوس‌نامه» به قلم مدیر مجله؛ «معلم و شاگرد» از حبیب‌الله آموزگار؛ «مبارزه چین با بی‌سوادی» ترجمه اردشیر نوید؛ «رفتار و تکلیف معلم در کلاس» از علی محمد عامری؛ «معارف در ممالک دیگران»؛ «اخبار علمی» شامل کنفرانس زنان مهندس، تعلیم و تربیت در فلسطین، و ... در قسمت رسمی هم مطالبی درباره جشن رسمی تصدیق‌نامه‌ها و جوایز دارد.

شماره نهم از سال دوم:

اهم مطالب شماره نهم از سال دوم، منتشرشده در آذر ۱۳۰۵ عبارت‌اند از: «چند درس راجع به آب» از حبیب‌الله صحیحی، «وفات چارلس [چارلز] ویلیام الیوت» رئیس یونیورسیتتهای هاروارد به قلم علی جواهرالکلام؛ «ارزش علم و مال آیا با هم مقایسه می‌شود؟» ترجمه م. ع. سپس در قسمت رسمی، بخش‌نامه‌هایی درباره شهریه شاگردان ابتدایی و متوسطه و اوراق امتحانات نهایی درج شده است.

شماره دهم از سال دوم:

گزیده مطالب شماره دهم، منتشرشده در دی‌ماه ۱۳۰۵ عبارت‌اند از: «کتاب‌الادب فی الدین تألیف الامام حجت‌الاسلام الغزالی [امام محمد غزالی]» به قلم حکمت؛ «نهضت نسوان هندوستان» از جواهرالکلام؛ «روابط علمی روسیه و شرق نزدیک»؛ «غیبت و مرخصی معلمین». در قسمت رسمی هم «حصائیة تعلیمات دولتی» در آخر سال تحصیلی ۱۳۰۵ در مقاطع مختلف.

شماره یازدهم از سال دوم:

اهم مطالب شماره ۱۱ از سال دوم، منتشرشده در اسفند ۱۳۰۵ عبارت‌اند از: «بنای عمارت مدارس» از حکمت؛ «مدارس و تعلیمات قرون وسطی» از جواهرالکلام؛ «سبب

پیشرفت آمریکائیان»؛ «روابط علمی روس و ایران» از **جواهر الکلام**. در قسمت رسمی هم «قانون پرداخت بودجه مؤسسات معارفی». ترجمه کتاب/اعتماد به نفس که از سال اول انتشار آغاز شده بود تا پایان سال دوم به اتمام می‌رسد.

سال سوم

سال سوم مجله از فروردین ۱۳۰۶ آغاز و بی‌وقفه منتشر شد. مشخصات ظاهری مجله در این سال با سال دوم تغییری نداشته، به جز قیمت که وجه اشتراک سالیانه ۳۰ قران و بهای تک شماره ۳ قران شده است.

شماره اول از سال سوم:

اهم مطالب شماره اول عبارت‌اند از: «اسحاق نیوتن» از حکمت؛ [سلسله مقالات] «علم نفس و آثار آن» از محمد امین؛ «پیاز نرگس» از حبیب‌الله صحیحی؛ «چرا و چگونه تعلیم و تربیت در تحول است» ترجمه میرحسین حجازی؛ [سلسله مقالات] «معارف در ممالک دیگر» ترجمه جواهر الکلام؛ «مطبوعات»؛ «عظمت مقام علم»؛ اشعاری از بدیع‌الزمان خراسانی، رشید یاسمی و میرزا هادی حائری. در قسمت رسمی هم «بودجه اضافی وزارت معارف و معاینه مدارس گیلان». از این شماره، ترجمه کتاب «تربیت جسمانی و حفظ‌الصحه» از علی پاشا صالح در پایان هر شماره آمده است. در این شماره تصویر تدین، وزیر معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، تصویرهای مدرسه متوسطه بندر پهلوی، مدرسه شش‌ساله ابتدایی لنگرود، و مدرسه متوسطه رشت، همگی با حضور تدین، چاپ شده‌اند.

شماره دوم از سال سوم:

مطالب شماره دوم عبارت‌اند از: «کتاب کلاسی و طریقه استعمال آن» از حبیب‌الله صحیحی؛ «یک درس از فرائدالادب» از علی محمد عامری؛ «کوه آتشگاه» در اصفهان به همراه تصویر از محمد علی جناب اصفهانی؛ «دارالعلوم پاریس» از حبیب‌الله مظفری به

همراه تصویرهایی از این مکان. قسمت رسمی هم: نظامنامه اسامی محصلانی که به خرج دولت به خارجه اعزام می‌شوند، اساسنامه دارالمعلمین اکابر شبانه، کتابخانه عمومی معارف و صورت اسامی فارغ‌التحصیلان مدارس عالیه و متوسطه شش‌ساله.

شماره‌های سوم و چهارم از سال سوم:

شماره‌های سوم و چهارم از سال سوم، منتشرشده در خرداد و تیر ۱۳۰۶ (دو شماره در یک مجلد): برعکس سایر شماره‌ها، از این شماره قسمت رسمی در اول مجله منتشرشده است: قانون اعتبار برای تشکیل مدارس ابتدایی و تعلیمات عمومی؛ نظامنامه شهریه. قسمت فنی: «نمونه املا» از ابوالحسن فروغی؛ «پندنامه مارکوس» از رشید یاسمی؛ «جنگ با جهالت» نقل از مجله عالم نسوان؛ «وفات دکتر یعقوب صروف» مدیر مجله المقتطف (۱۸۵۲ - ۱۹۲۷)؛ «معارف در ایران» نقل و ترجمه از سالنامه ۱۹۲۷ روسیه. تصویر طالبوف تبریزی نیز در این شماره دیده می‌شود. طالبوف از مشاهیر و نویسندگان قرن چهاردهم هجری و از کسانی بود که قبل از دوران مشروطیت ایران، به روشن شدن افکار عمومی خدمت کرد و صاحب کتاب‌های «احمد، مسالک المحسنین، مسائل الحیات و پندنامه مارکوس» است. او در سال ۱۳۲۸ قمری در قفقاز وفات یافت.

شماره‌های پنجم و ششم از سال سوم:

شماره‌های پنجم و ششم در مرداد و شهریور ۱۳۰۶. قسمت رسمی: قانون شورای عالی معارف ایالات و ولایات؛ قانون راجع به اجازه‌نامه طبابت؛ اساسنامه مدرسه سیاسی و حقوق. قسمت اخبار مدارس: مسافرت حضرت آقای وزیر معارف و معاینه مدارس آذربایجان. قسمت فنی: «در خرابه‌های بازارگاد» به همراه تصویرهایی از علی اصغر حکمت؛ «آثار تاریخی چهار پادشاه در لاهیجان» به همراه تصویر از سعید نفیسی؛ «تدریس تاریخ در مدارس» از حبیب‌الله مظفری.

شماره‌های هفتم و هشتم از سال سوم:

شماره‌های هفتم و هشتم در مهر و آبان ۱۳۰۶ در مطبوعه برادران باقرزاده منتشر شده است. قسمت رسمی: قانون ورزش اجباری؛ قانون اجازه پرداخت اعتبارات مربوط به قانون تعلیمات عمومی از محل عایدات عمومی مملکت؛ جشن رسمی اعطای جوایز و تصدیق‌نامه‌ها. قسمت فنی: «رشد اجتماعی و وسایل حصول آن در مملکت ما» از تقی‌زاده؛ «تعلیم تفکر به طفل» ترجمه احمد نجفی؛ «معارف ژاپن».

شماره‌های نهم و دهم از سال سوم:

شماره‌های نهم و دهم در آذر و دی ۱۳۰۶ منتشر شدند. قسمت رسمی: تصویب‌نامه حق‌التدریس اعضای اداری و نظام‌نامه اساسی شورای معارف ایالات و ولایات. قسمت فنی: «دخمه شاپور اول» به قلم علی‌اصغر حکمت؛ «تقویم‌های دائمی» از غلامحسین رهنما؛ «عادت (از علم‌النفس)» ترجمه احمد نجفی؛ «عصر طلایی ادبیات ایران در قفقاز» از جواهرالکلام.

شماره‌های یازدهم و دوازدهم از سال سوم:

شماره‌های یازدهم و دوازدهم در بهمن و اسفند ۱۳۰۶ در چاپخانه فردوسی منتشر شدند. قسمت رسمی: احصاییه مدارس و محصلان مدارس دولتی ایران؛ خلاصه احصاییه معلمان و محصلان مدارس ایرانی در خارج؛ مدرسه صنعتی فارس. قسمت فنی: «صدمین سال تولد ژول ورن» از حکمت؛ «علوم تجربی چگونه باید تدریس شود» از احمد آرام؛ «عقیده هربرت اسپنسر راجع به تاریخ» از علی شایگان.

سال چهارم

شماره اول از سال چهارم:

از ۱۳۰۷ تا ۱۳۱۲ این نشریه چاپ نشد و سال چهارم آن با تغییرات اساسی در فروردین ۱۳۱۳ منتشر شد. در این زمان علی‌اصغر حکمت کفیل وزارت معارف و اوقاف شده بود. به حکم او **نصرالله فلسفی** به سمت مدیرمسئولی نشریه انتخاب شد. در ضمن، از دیگر تغییرات اینکه نشریه فاقد فهرست مندرجات شد و در مطبوعه «مهر» چاپ شد. علاوه بر قسمت عمومی و قسمت رسمی، در هر شماره چند صفحه به «شرح کشفیات جدید تاریخی ایران» و اطلاعات تازه‌ای که از این راه به دست آمده و خواهد آمد، اختصاص یافت.

مطالب مهم نشریه عبارت‌اند از: «اصولی کلی که باید برای تعلیم در مدارس ابتدایی منظور گردد» از **ولی‌الله نصر**، مدیرکل وزارت معارف؛ «دلیل تجربی آونگ فوکو بر حرکت وضعی زمین» از غلامحسین رهنما؛ «تعلیم و تربیت در دوره شاهنشاهی ساسانیان»؛ «محصل برای مدرسه یا مدرسه برای محصل» از رضازاده شفق؛ «علم آموزگاری جدید» از رشید یاسمی؛ «تعلیم و تربیت در نظر امام غزالی» به قلم سعید نفیسی؛ «تربیت اخلاقی اطفال» از حبیب‌الله صحیحی؛ «کلمات عربی در فارسی» از عبدالرحمن فرامرزی؛ [سلسله مقالات] «گرگان و گنبد قابوس» از موسیو [آندره] گدار، رئیس اداره عتیقات (آندره گدار معمار و باستان‌شناس فرانسوی است که آثار بسیاری از او باقی مانده است، از جمله موزه ایران باستان، حافظیه شیراز، مدرسه ایران‌شهر یزد و ساختمان سه پوش اهواز). قسمت رسمی: قانون اجازه تأسیس دانشسراهای مقدماتی و عالی؛ نظام‌نامه اساسی وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه؛ اساس‌نامه کلاس‌های شبانه برای معلمان مشغول خدمت با امضای دادگر، رئیس مجلس شورای ملی.

شماره دوم از سال چهارم:

شماره دوم از سال چهارم در اردیبهشت ۱۳۱۳ منتشر شد: «اخلاق، کتاب، زبان» خطاب به آقایان محصلان دولتی؛ به قلم **محمدعلی جمال‌زاده**؛ «بهترین رمان روسو» نگارش **رضازاده شفق**؛ «درس املا» از **بدیع‌الزمان** (فروزانفر). [سلسله مقالات] «حافظه» از رشید یاسمی، «آیا تربیت مؤثر است» اثر **عبدالرحمن فرامرزی**، «هر خواننده داننده و هر داننده آموزنده نیست» از **جلال‌الدین همایی**. قسمت اخبار معارفی: جشن ورزش دبیرستان دارالفنون به همراه تصویر. قسمت رسمی: دستور تفصیلی دارالمعلمین اکابر شبانه.

شماره سوم از سال چهارم:

شماره سوم از سال چهارم در خرداد ۱۳۱۳ منتشر شد: «تربیت اطفال: شمه‌ای از عقاید روسو» از **رضازاده شفق**؛ «ظهور تب مالت در ایران» از **حکیم اعظم**؛ «تعلیم در مدرسه یا منزل؟» از **فواد**، معلم فارسی مدارس نظام؛ «تأثیر و راه تربیت» از **عبدالرحمن فرامرزی**؛ «اوضاع تعلیمات فنی در ترکیه از آغاز جمهوریت». اخبار معارفی: جشن هنرستان موسیقی؛ مراسم افتتاح دانشکده علوم معقول و منقول (الهیات) در روز یکشنبه ۲۷ خرداد ۱۳۱۳. قسمت رسمی: جریان امتحانات؛ (نمونه) سؤالات امتحانات کتبی؛ قانون تأسیس دانشگاه که در جلسه هشتم خرداد از تصویب مجلس شورای ملی در ۲۱ ماده گذشت.

شماره چهارم از سال چهارم:

شماره چهارم از سال چهارم به تاریخ تیرماه ۱۳۱۳ منتشر شد: «ملاحظات راجع به امتحانات متوسطه» از رضازاده شفق؛ «تربیت اطفال در منزل و مدرسه» اثر عبدالرحمن فرامرزی؛ «کودکستان» از فوادى؛ «زن در نظر فردوسی» خطابه‌ای از منیژه خانم در دبیرستان انائیه آمریکایی؛ «عقاید اسپنسر در تعلیم و تربیت» از روح‌الله خالقی؛ «تاریخ مختصر فیزیک و شیمی» کاظم شیمی؛ «روسو و تعلیم و تربیت» از محمود ابوالضیاء، «کنگره بین‌المللی رم راجع به تعلیم و تربیت به وسیله فیلم»؛ جشن هزاره فردوسی در ارمنستان؛ تعلیم فلاحت (کشاورزی) در دبیرستان‌های آزاد؛ نتیجه امتحانات نهایی دوره اول متوسطه ذکور ۱۳۱۳. قسمت رسمی: دستور تعلیمات دانشکده علوم معقول و منقول؛ نظام‌نامه شهریه محصلان مدارس متوسطه و عالییه.

شماره پنجم از سال چهارم:

شماره پنجم در مرداد ۱۳۱۳ منتشر شد: «تربیت بدنی» از ولی‌الله نصر؛ (سلسله مقالات) «تعلیم و تربیت در نظر نابغه شرق خواجه‌نصیرالدین طوسی» اثر جلال‌الدین همایی؛ (سلسله مقالات) «مدارس اسلامی و چگونگی تعلیمات و تشکیلات آن» از بدیع‌الزمان (فروزانفر)؛ «کلیات تدریس زبان بیگانه» اثر سعید نفیسی؛ (سلسله مقالات) «تعلیم زبان مادری» از فوادى؛ «تعلیم و تربیت بین‌المللی» از جواهرالکلام. اخبار معارفی: شروع به کار ساختمان دانشکده طب، به همراه تصویرها و اسناد و مدارک. قسمت رسمی: دستور و مقررات راجع به دانشکده علوم و دانشکده ادبیات؛ اساسنامه و دستور تحصیلات دانشکده حقوق و علوم سیاسی و اقتصادی؛ اساسنامه و نظام‌نامه و دستور تحصیلات هنرستان موسیقی.

شماره ششم از سال چهارم:

شماره ششم در شهریور ماه ۱۳۱۳ منتشر شد: «تربیت خانوادگی» از رضازاده شفق؛ «مکتب نثر فارسی» اثر یحیی دولت‌آبادی؛ «تأثیر مادر در تکامل جسمانی و روحانی بچه» از ح. کاظم‌زاده ایرانشهر، مدیر مجله ایرانشهر؛ (سلسله مقالات) «اراده» از رشید یاسمی؛ حفاری در تلال ری؛ (سلسله مقالات) تاریخچه معارف ایران؛ تعلیمات خانه‌داری در اروپا و آمریکا؛ موزه تهران. قسمت رسمی: اساسنامه دانشکده طب. در انتهای این شماره تصویری از مجسمه فردوسی، اثر ابوالحسن صدیقی، وجود دارد.

شماره‌های هفتم و هشتم از سال چهارم:

شماره‌های هفتم و هشتم، منتشرشده در مهر و آبان ۱۳۱۳: گزارش کنگره فردوسی به همراه تصویر؛ (سلسله مقالات) «سبب اصلی عدم پیشرفت فردوسی در دربار غزنه» اثر بدیع‌الزمان (فروزانفر)؛ «درسی که جوانان باید از شاهنامه یاد بگیرند» از رضازاده شفق؛ «فردوسی زبان ملت ایران» از فوادى؛ «تعلیم و تربیت» از روحی، نماینده مجلس؛ «صنعت ایران قدیم» از مسیو (آندره) گدار؛ «تعلیم سرود در دبستان‌ها» از روح‌الله خالقی؛ آکادمی؛ آغاز پیدایش آکادمی و مجامع و مؤسسات علمی و لغوی؛ جشن دانشکده فنی در عمارت دارالفنون. قسمت رسمی: دستور و مقررات راجع به دانشکده علوم و دانشکده ادبیات؛ سلام شاهنشاهی و سرود رسمی ملی ایران؛ اساسنامه و دستور تحصیلات دبیرستان تجارت؛ اساسنامه و دستور تحصیلات دانشکده فنی؛ اساسنامه و دستور تحصیلات دانشسرای عالی.

شماره نهم از سال چهارم:

شماره نهم از سال چهارم در دی‌ماه ۱۳۱۳ منتشر شد: «تأثیر تفنن و بازی در تربیت» اثر رضازاده شفق؛ «جشن فردوسی در پاریس»؛ «طرز تعلیم تاریخ در مدارس عالییه» به قلم لطفعلی صورتگر. اخبار معارفی: چهلمین جشن فارغ‌التحصیلی کالج آمریکایی تهران؛ اولین وظیفه معلم نسبت به اطفالی که ضعف فکری دارند؛ (سلسله مقالات) «وظیفه تعلیم و تربیت در شاهکارهای ادبی» نگارش خانم سیاح (فاطمه خانم). قسمت رسمی: نظام‌نامه لباس مستخدمین وزارت معارف و محصلین مدارس؛ دستور تحصیلات دوره مقدماتی دانشکده معقول و منقول؛ نظام‌نامه دبیرستان، مصوب هشتم آبان ماه ۱۳۱۳.

شماره دهم از سال چهارم:

شماره دهم از سال چهارم در دی‌ماه ۱۳۱۳ منتشر شد: «تصویر حقیقی دو پادشاه صفوی: شاه اسماعیل اول و شاه طهماسب اول» به همراه تصویر؛ «در صفت استاد» شعری از ملک‌الشعراى بهار؛ «نقدالشعر» به قلم **لطفعلی صورتگر**؛ «حفری کاشان و کشف آثار مهم تاریخی»؛ «میان دبستان و دبیرستان» از رضازاده شفق؛ «احصائیه کتابخانه عمومی معارف در ماه آبان ۱۳۱۳»؛ «افتتاح دانشسرای مقدماتی مشهد» به همراه تصویر. قسمت رسمی: نظام‌نامه کتابخانه عمومی؛ اساسنامه و دستور تحصیلات دبیرستان فلاح؛ نظام‌نامه انتخاب دانشیار.

شماره یازدهم از سال چهارم

شماره یازدهم از سال چهارم در بهمن ماه ۱۳۱۳ منتشر شد: «بازی‌های ایرانی» به قلم ملک‌الشعراى بهار؛ «طرز نوشتن مقالات تاریخی در مدارس عالی» اثر لطفعلی صورنگر؛ «خیال» از رشید یاسمی؛ (سلسله مقالات) «تاریخ مطبعه و مطبوعات ایران» اثر محمدعلی تربیت، نماینده مجلس؛ (سلسله مقالات) «روش علمی در تعلیم و تربیت» کنفرانس دکتر صدیق؛ «عظمت مقام فردوسی در نظر شعراى فرانسه» خطابه آبل بونار (شاعر و نویسنده شهیر و عضو آکادمی فرانسه) در تالار سوربون؛ «اهمیت کار در تعلیم و تربیت» از رضازاده شفق؛ «تعلیم فن نگارش در دبستان و دبیرستان» از فوادى؛ «حفریات کاشان» به همراه تصویر؛ «آیین گشایش تالار تشریح: کارگذاردن لوح تاریخی بنای دانشگاه» به همراه تصویر. قسمت رسمی: قانون اوقاف؛ دستور ورزش دبستان‌های ذکور.

شماره دوازدهم از سال چهارم:

شماره دوازدهم از سال چهارم در اسفندماه ۱۳۱۳ منتشر شد: «ماده تاریخ ساختمان دانشگاه» اثر طبع ملک‌الشعراى بهار؛ «تربیت شخصیت در جوانان و شرط حصول آن» از رضازاده شفق؛ «بازی‌های ایرانی» از ملک‌الشعراى بهار. در دومین شماره از مقالات با عنوان «تاریخ مطبعه و مطبوعات ایران»، اثر محمدعلی تربیت، جدولی ترسیم شده با عنوان «احصائیه مطابع مملکت ایران در آخر سال ۱۳۱۲-۱۳۱۳». در این جدول تعداد مطبعه‌های سربی و سنگی در بیست شهر ایران تعیین شده است. در کل ۱۰۱ مطبعه سربی و ۱۲ مطبعه سنگی وجود داشته و تعداد مطبعه‌های سربی در تهران ۳۹ و سنگی ۳ عدد ذکر شده است. «نظریات در تاریخچه معارف» از دولت‌آبادی؛ «چند قاعده و چند پیشنهاد برای تسهیل نوشتن و خواندن فارسی» از ح. کاظم‌زاده ایرانشهر؛ «تاریخ ادبیات» از لطفعلی صورنگر؛ «بعضی از طرق کتاب خواندن»؛ «فن تلخیص»؛ «کنفرانس نسون در هندوستان»؛ «مراسم افتتاح رسمی دانشگاه تهران در روز جمعه ۲۴ اسفند». قسمت رسمی: دستور تحصیلات متوسطه دینی اهل سنت و جماعت؛ اساسنامه مدرسه عالی بیطاری.

در نهایت، فهرست مندرجات سال چهارم که در هر شماره از نشریه جایش خالی بود، در انتهای سال چهارم در شش صفحه به صورت الفبای عنوان و الفبای اسامی نویسندگان و گویندگان و نیز قسمت رسمی و تصویرها به صورت جداگانه، به همراه شماره صفحه مسلسل، دیده می‌شود.

لازم به ذکر است که سال چهارم دارای شماره صفحه مسلسل از ۱ تا ۷۶۸ صفحه بوده

است.